

Верховний
Суд

Судова практика щодо відшкодування збитків, завданих посадовими особами юридичній особі

Олександр БАРАНЕЦЬ – суддя, секретар судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 20 ГПК, такі спори належать до юрисдикції господарських судів і розглядаються як похідні позови, подані власниками чи учасниками в інтересах юридичної особи

Спори про
відшкодування
збитків, заподіяних
юридичній особі
діями або
бездіяльністю її
посадової особи

Основні цифри

За період з 2018 по серпень 2025 року Верховний Суд ухвалив 47 постанов:

- 4 – Велика Палата (ВП ВС);
- 43 – Касаційний господарський суд (КГС ВС).

67% рішень судів першої та апеляційної інстанції залишилися без змін, що свідчить про стабільність судової практики.

Юрисдикція спорів

Постанова ВП ВС від 11 грудня 2019 року, справа № 638/15118/16-ц

ВП ВС визнала цей спір господарським, оскільки він стосується дій (бездіяльності) посадової особи під час виконання повноважень з управління товариством, зокрема використання корпоративного майна. Суд зазначив, що припинення повноважень не змінює юрисдикцію, якщо збитки пов'язані з управлінськими діями.

У цій справі ТОВ подало позов до свого колишнього генерального директора, вимагаючи відшкодувати вартість автомобіля, який використовувався для господарської діяльності. Після звільнення директора під час акту приймання-передачі справ виявилось, що автомобіль, який обліковувався на балансі ТОВ, фізично відсутній. Вартість автомобіля оцінили в 150 000 грн на момент подання позову. Спір спочатку розглядався в порядку цивільного судочинства, але ВП ВС переглянула питання юрисдикції.

Юрисдикція спорів

Постанова ВП ВС від 14 квітня 2020 року, справа № 910/12217/19

ВП ВС підкреслила, що наявність трудових відносин не змінює господарську юрисдикцію, якщо спір стосується управлінських дій посадової особи. Також ВП ВС зазначила, що ключовим у цьому разі є характер дій – управлінське рішення про нарахування зарплати, а не трудовий контракт.

Акціонер, діючи в інтересах дочірнього підприємства ПАТ, подав позов до колишнього директора про стягнення 235 752,05 грн – суми незаконно нарахованої заробітної плати собі та головному бухгалтеру.

Директор працював за сумісництвом, а спір виник після припинення його повноважень.

ПОЗИВАЧ

Хто може бути позивачем?

- Власник корпоративних прав із часткою від 5% (ст. 54 ГПК України)
- Юридична особа

Ключові аспекти:

- Похідний позов захищає інтереси юридичної особи, а не позивача особисто
- Рішення загальних зборів не є обов'язковим для подання позову (ст. 54 ГПК)

Постанова КГС ВС від 5 грудня 2023 року, справа № 917/178/23

ТОВ подало позов до колишнього директора про стягнення безпідставно набутих коштів.

Позов підписав поточний директор, який водночас є єдиним учасником ТОВ з 100% часткою.

Господарський суд першої інстанції залишив позов без розгляду, вважаючи, що він поданий від імені ТОВ, а не власника, що порушує ст. 54 ГПК.

Апеляційний суд скасував це рішення.

КГС ВС залишив без змін постанову апеляційного суду, визнавши позов поданим від імені власника.

Суд зазначив, що якщо одна особа є і учасником (100%), і директором, то її неможливо розглядати ізольовано: позов вважається поданим від власника, навіть якщо підписаний як директором.

Учасник ТОВ (з 99,9% часткою) подав позов в інтересах ТОВ до колишнього директора про відшкодування збитків через безпідставну сплату податків за третіх осіб. Директор діяв без погодження з загальними зборами.

Позивач стверджував, що учасник має право подавати позов незалежно від рішення зборів, оскільки ст. 54 ГПК дозволяє похідні позови для захисту інтересів ТОВ. Відповідач в свою чергу заперечував, посиляючись на відсутність рішення зборів щодо цього питання.

Постанова КГС ВС від 24 лютого 2021 року, справа № 904/982/19

КГС ВС у цій справі залишив без змін рішення господарського суду першої інстанції, який задовольнив позов, при цьому скасувавши постанову апеляційного суду.

Верховний Суд зазначив, що учасник має право звертатися до суду незалежно від рішення зборів, оскільки це відповідає ст. 54 ГПК. Наявність чи відсутність рішення зборів не впливає на доведеність делікту.

ВІДПОВІДАЧ

- Відповідачем є посадова особа, яка має фідучіарні обов'язки
- Відповідальність може поширюватися і на спадкоємців
- Статті 92 та 99-1 ЦК (2025) зобов'язують діяти добросовісно, розумно, в інтересах юридичної особи, уникаючи конфлікту інтересів

Постанова ВП ВС від 26 листопада 2019 року, справа № 910/20261/16.

ВП ВС, залишаючи судові рішення без змін, підкреслила, що директор як посадова особа має фідучіарні обов'язки (ст. 92 ЦК), а тому перевищення повноважень з особистою зацікавленістю – протиправне.

ТОВ "Компанія «Газ ресурс»" (позивач) подало позов до колишнього директора про стягнення збитків. Підстава та, що директор передав спеціальний дозвіл на користування надрами (вартістю 1 509 600 грн) пов'язаному ТОВ "Надрагазресурс" (де він мав 100% інтерес через ТОВ "Геотехконсалтинг"), перевищивши повноваження. Місцевий господарський суд задовольнив частково позов, апеляція залишила без змін.

Постанова КГС ВС від 24.06.2020 у справі № 922/2187/16

КГС ВС підкреслив, що обов'язок керівника проявляти належне піклування про справи компанії означає проявляти розумне піклування, використовувати професійні навички та здійснювати повноваження з необхідною ретельністю (ст. 92 ЦК).

У даній справі сама протиправна поведінка відповідача полягала у здійсненні дій всупереч інтересам товариства (витрачання коштів на цілі, не пов'язані з економічно-господарською діяльністю ПАТ).

Акціонер (21,8% акцій) подав похідний позов в інтересах ПАТ до колишнього генерального директора про стягнення збитків. Аудит виявив сумнівні витрати: 753 106,26 грн на відрядження директора (завеликі порівняно з іншими) та 28 796 747,28 грн на товари/роботи/послуги від контрагентів.

Господарський суд рішенням у задоволенні позову відмовив повністю.

Апеляційний господарський суд постановою скасував рішення господарського суду. Ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково.

УМОВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Необхідні умови для відшкодування збитків:

- Протиправна поведінка – дія чи бездіяльність, що порушує закон.
- Збитки – доведена матеріальна чи нематеріальна шкода.
- Причинний зв'язок – зв'язок між протиправною поведінкою та збитками.
- Вина – умисел або необережність відповідача.

Ключовий принцип: за відсутності хоча б однієї умови цивільна відповідальність не настає.

Постанова КГС ВС від 7 травня 2020 року, справа № 910/5100/19.

Засновник (учасник) ТОВ "Агроком" з 90% часткою в статутному капіталі подав позов до колишнього директора про стягнення збитків.

Позов мотивований тим, що директорка знімала готівку з корпоративної платіжної картки товариства, але не звітувала про використання коштів. На думку позивача, це свідчить про використання коштів для особистих потреб, а не для господарської діяльності, що завдало ТОВ збитків.

Господарський суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, відмовив у задоволенні позову повністю.

КГС ВС залишив судові рішення без змін, посилаючись на ст. 22 ЦК України: збитки відшкодовуються за наявності всіх чотирьох умов відповідальності (протиправна поведінка, збитки, причинний зв'язок, вина).

Суд наголосив, що обов'язок доведення лежить на позивачі, а відсутність звітів про використання коштів не є достатнім доказом завдання збитків. Директорка мала законне право розпоряджатися коштами, і позивач не спростував їх використання в інтересах товариства.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

Ключовий принцип:

- Перебіг позовної давності починається з моменту виникнення права на позов.

Це момент, коли юридична особа фактично понесла витрати через дії (бездіяльність) посадової особи.

Постанова КГС ВС від 7 вересня 2021 року, справа № 911/2460/18

КГС ВС, залишаючи судові рішення без змін зазначив, що, визначивши початок перебігу позовної давності з моменту виникнення у заінтересованої особи права на позов, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що в цьому разі він почався з моменту сплати грошових коштів на рахунок третьої особи, тобто з моменту фактичного понесення юридичною особою витрат, а не з моменту вчинення протиправних дій.

Учасник ТОВ в інтересах товариства звернувся до суду з позовом до колишнього директора про стягнення шкоди, завданої тим, що, діючи з перевищенням наданих статутом повноважень, відповідач уклав від імені товариства договори управління майном, оренди та відповідального зберігання.

Зазначені договори визнані недійсними, проте на їх підставі товариство виплатило на користь третьої особи кошти у певному розмірі.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задовольнив.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!